

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д.А.ЦЕНОВ“

Факултет „Финанси“

Катедра „Финанси и кредит“

Докторант Горян Благовестов Милев

Докт. № D010221240

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ (по икономика) по докторска програма „Финанси, парично
обращение, кредит и застраховка“ (Финанси) на тема:

Трансформации на икономиката в условията на COVID-19 – финансова оценка и секторни анализи

**Научен ръководител:
Доц. д-р Анелия Радулова**

**Свищов
2025**

Дисертацията е обсъдена и предложена за защита по Закона за развитието на академичния състав в Република България от катедра „Финанси и кредит“ на Стопанска академия „Д. А. Ценов“, Свищов.

Дисертацията е в обем от 152 стандартни страници. Структурно се състои от увод, изложение в 3 глави, заключение и списък с литература – общо **127 източника**. В подкрепа на изложения основен текст са включени **7 броя таблици** и **19 броя фигури**. По темата на дисертационния труд са публикувани три статии. Приложена е декларация за достоверност и оригиналност.

Защитата на дисертацията ще се проведе на в Конферентна зала „Ректорат“ Стопанска академия Д. А. Ценов гр. Свищов и уеб базираната конферентна система на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ на заседание на научното жури, определено със заповед на ректора на Стопанска академия „Д. А. Ценов“, Свищов, съставен от:

Материалите по защитата са на разположение в Отдел „Докторантура и академично развитие“.

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИЯТА.....	4
1.1. Актуалност на изследването	4
1.2. Обект и предмет на изследването	6
1.3. Изследователска теза	6
1.4. Цел на дисертационния труд.....	7
1.5. Задачи на изследването	7
1.6. Методология и обхват на изследването	8
1.7. Структура на изследването	9
1.8. Приложимост на резултатите от изследването	10
II. Основно съдържание на дисертационния труд	11
<i>Въведение.....</i>	<i>11</i>
ГЛАВА I. ТРАНСФОРМАЦИЯТА КАТО НАЧИН ЗА РАЗВИТИЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ.....	11
ГЛАВА II. МЕХАНИЗМИ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ НА ТРАНСФОРМАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ В ИКОНОМИКАТА ...	13
ГЛАВА III. МНОГОИЗМЕРНОСТ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА COVID-19 ВЪРХУ ПРОЦЕСИТЕ НА ИКОНОМИЧЕСКА ТРАНСФОРМАЦИЯ	19
Литературни източници:	24
III. Насоки за бъдещи изследвания по темата на дисертацията.....	25
IV. Справка за научните и научно-приложни приноси в дисертационния труд.....	26
V. Списък с публикациите на докторанта	27
VI. Справка за съответствие с националните изисквания по Правилника за приложение на Закона за развитие на академичния състав в Република България	28
VII. Декларация за оригиналност на дисертационния труд	29

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1.1. Актуалност на изследването

Анализът на дълбочината на промените в световната икономика през XX и началото на XXI век позволи на редица икономисти да твърдят, че е започнала епоха на трансформации. Колкото и противоречиви да бяха тези промени, в своята съвкупност, те доведоха до факта, че икономическата система достигна ново, качествено по-високо ниво на развитие. При анализа на една икономическа система трябва да се вземе предвид неравномерното движение на отделните ѝ елементи, което предполага необходимостта от многовариантно развитие. Всяка икономическа система придобива нови свойства чрез старите на принципа на инерцията.

Значението на процеса на съвременна трансформация изисква по-внимателно и задълбочено изследване, което да открие *най-важните глобални икономически, институционални, организационни и управленски фактори, влияещи върху трансформацията на националните и световните икономически системи на етапа на глобалната дигитална трансформация.*

В основата на икономическото развитие е структурната трансформация, осъществяването на която изисква укрепване производствения капацитет и пренасочване на ресурси към по-продуктивни сектори. Най-важният фактор, който влияе върху икономическия растеж чрез структурни промени, са социалните потребности, които неизменно растат в съответствие със законите на нарастващите потребности.

В настоящия момент, фундаментални промени предизвиква дигиталната трансформация на икономиката, обстоятелство което

изисква преконфигуриране на всички социално-икономически институции и бизнес единици. Цифрови технологии като изкуствен интелект, високопроизводителни изчисления, усъвършенствана роботика, виртуална и разширена реалност оказват голямо влияние върху икономиката, пазара на труда и обществото като цяло.

Избухването на пандемията, предизвикана от COVID-19, промени механизмите функциониране на икономиката, работата и обществата по целия свят и ускори процеса на дигитална трансформация.

Настоящото научното изследване е фокусирано върху проблемите, свързани с оценка на степента на въздействие на протичащите трансформационни процеси в икономическата система върху икономическия растеж и оценка степента на икономическа и дигитална трансформация в България под влияние на дълбочината на промените в световната икономика през XXI. Изведени са най-съществените шокови въздействия на пандемията Covid-19 върху процесите на отраслова структурна трансформация в България и възможностите за приобщаващо и устойчиво възстановяване след Covid-19 на основата на протичащите процеси по дигитална трансформация. Оценено е и **нивото на дигитална готовност на България** за възприемане и включване на цифрова технология, както и капацитета за създаване на нови и иновативни възможности за нейното използване на макро- и микрониво.

В съответствие със системния подход и диалектическите принципи са използвани следните методи: универсален - описателен, анализ и синтез, дедукция и индукция, обобщение и конкретно научни - наблюдение, методи на структурно-функционален, исторически, логически, сравнителен и статистически анализ.

Информационна основа за осъществяване на емпиричното изследване на протичаща в националната икономика структурна трансформация е наличната статистическа информация сайта на Националния статистически институт на България и Евростат, Информацията за двата индекса е извлечена от (European Commission, 2024) за Индекса за цифрова икономика и общество (DESI) и (CISCO, 2024) за Индекса за цифрова готовност на Cisco (CISCO).

1.2. Обект и предмет на изследването

Обект на изследване е трансформацията на икономическите системи, връзките и взаимодействията на съставните им елементи, както и влиянието на връзките на цялото върху функционирането на частите.

Предметът на изследване е съвкупността от икономически отношения, възникващи в процеса на трансформация на икономическите системи, тенденции и модели на развитие на производствени, технологични, икономически, институционални и социални структури в тяхното единство и взаимодействие.

1.3. Изследователска теза

Научната теза, върху която е изградено изследването, е насочена към доказване на твърдението, че всяка икономическа система неизбежно се трансформира под влияние на специфични фактори, обусловени от съответния етап на развитие на общественото производство и под влияние на дълбочината на промените в световната икономика през XX и началото на XXI век..

1.4. Цел на дисертационния труд

Целта на дисертацията е да се обоснове неизбежността и да се „измери“ степента на въздействие на протичащите трансформационни процеси в икономическата система върху икономическия растеж и оценка степента на икономическа и дигитална трансформация в България под влияние на дълбочината на промените в световната икономика през XXI и предизвиканите шокови въздействия на пандемията Covid-19 върху процесите на отраслова структурна трансформация.

1.5. Задачи на изследването

За реализиране на основната цел на научното изследване са поставени следните задачи:

1. Да се изясни същността и съдържанието на понятието „трансформация на икономическата система“ и да се да се изведат основните фактори, обуславящи спецификата на процесите на трансформация в различните икономически системи;

2. Да се характеризира съдържанието на икономическата система и нейната структура, както и механизма на влияние на структурните връзки на цялото върху отделните елементи на системата.

3. Да се анализират основните движещи сили и причините за „преобразуване“ на социално–икономическите системи, да се синтезират различните концепции и теории на икономистите за анализа на процесите на икономическа трансформация и да се оцени въздействието на индустриалните революции върху трансформацията на икономически системи .

4. Да се характеризират основните механизми за оптимизиране на трансформационните процеси, на основата на зависимостта между структурната трансформация и икономическия растеж.

5. Да се структурират основните показатели за оценка степента на структурна трансформация на икономиката и на тази основа да се анализира динамиката на секторната (отраслова) структурна трансформация в България за периода 2000 – 2023 г.

6. Да се оцени многоизмерността на въздействието на пандемията Covid-19 върху процесите на икономическа трансформация.

7. Да се „измери“ готовността на България за осъществяване на дигитална трансформация на икономиката.

1.6. Методология и обхват на изследването

Методологичната и теоретична основа на дисертационното изследване са основните концепции и положения, представени в класически и съвременни трудове на местни и чуждестранни учени, програмни и прогнозни разработки на държавни органи и нормативни документи. В съответствие със системния подход и диалектическите принципи са използвани следните методи: универсален - описателен, анализ и синтез, дедукция и индукция, обобщение и конкретно научни - наблюдение, методи на структурно-функционален, исторически, логически, сравнителен и статистически анализ.

Информационна основа за осъществяване на емпиричното изследване на протичаща в националната икономика структурна трансформация е наличната статистическа информация сайта на Националния статистически институт на България и Евростат.

1.7. Структура на изследването

Въведение

I. ТРАНСФОРМАЦИЯТА КАТО НАЧИН ЗА РАЗВИТИЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ

- 1.1. Трансформацията като икономическа категория
 - 1.2. Съвременни концепции относно трансформацията на икономическите системи
 - 1.3. Въздействие на индустриалните революции върху трансформацията на икономическите системи
- Изводи към глава първа

II. МЕХАНИЗМИ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ НА ТРАНСФОРМАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ В ИКОНОМИКАТА

- 2.1. 2.1. Структурна трансформация и икономически растеж
 - 2.2. 2.2. Показатели за оценка степента на структурна трансформация на икономиката
 - 2.3. Секторната (отраслова) структурна трансформация в България за периода 2000 – 2023 г. .
- Изводи към глава втора

III. МНОГОИЗМЕРНОСТ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА COVID-19 ВЪРХУ ПРОЦЕСИТЕ НА ИКОНОМИЧЕСКА ТРАНСФОРМАЦИЯ

- 3.1. Шокови въздействия на пандемията Covid-19 върху процесите на отраслова структурна трансформация в България
- 3.2. Дигитална трансформация за приобщаващо и устойчиво възстановяване след Covid-19
 - 3.2.1. Въздействие на COVID-19 върху процеса на дигитална трансформация
 - 3.2.2. Индекси за оценка нивото на дигитална готовност
- 3.3. Оценка нивото на дигитална готовност на България – сравнителен анализ
 - 3.3.1 *Сравнителен анализ според индекса за цифрова икономика и общество (DESI)*
 - 3.3.2 *Сравнителен анализ според индекса за цифрова готовност на Cisco (CISCO)*

Изводи към глава трета

Заключение

Използвана литература

1.8. Приложимост на резултатите от изследването

Теоретичното разбиране за обективната сложност на процеса на трансформация, следствие от противоречията на минали състояния на системата и „случайното“ въздействие на външната среда, е предпоставка за идентифициране на специфични канали на въздействие на икономическите шокове в малка отворена икономика насочени към установяване на секторната устойчивост на икономическата система.

Основните научни изводи в настоящата разработка позволяват формулиране на практически политики за повишаване на устойчивостта на българската икономика и икономиката на ЕС към бъдещи шокове, основани на диференциран подход при формулирането на антикризисни политики съчетани със стимули за технологична модернизация и структурна адаптация при отчитане специфичните характеристики и потребности на различните икономически сектори.

II. Основно съдържание на дисертационния труд

Въведение

Във въведението е обоснована актуалността на темата на изследване и е очертана теоретичната и практическата рамка на изследователската област. Дефинирани са основните елементи на научното изследване: обект, предмет и изследователската теза на дисертацията, формулирана е основната цел на изследването, както и изследователските задачи, методологията и информационната обеспеченост.

ГЛАВА I. ТРАНСФОРМАЦИЯТА КАТО НАЧИН ЗА РАЗВИТИЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ

В първа глава са разгледани въпроси, касаещи основните характеристики на процесите на трансформация на икономическите системи и въздействието им върху секторната специализация. Изведена е спецификата на най-популярните съвременни концепции относно трансформацията на икономическите системи и са изведени основните виждания относно въздействието на индустриалните революции върху трансформацията на икономическите системи

На основата на изложените съображения в научната разработка за същността на трансформационните процеси, протичащи в икономическите системи под влияние на динамични промени в организацията на общественото производство и синтезът на различните подходи на икономистите за анализа и осмисляне на тези процеси, можем да изразим следните съображения:

Първо, трансформационните процеси се проявяват в икономическата система в периоди на настъпателен научен и технологичен прогрес в световната икономика. Характеристиките на трансформираната система зависят от взаимодействието между „старите“ отношения, присъщи на предишната икономика и новите отношения, присъщи на съвременната икономика. Обективната сложност на процеса на трансформация е следствие от противоречията на минали състояния на системата и „случайното“ въздействие на външната среда.

Второ, процесът на развитие на социално-икономическа система, белязан от технологичен прогрес и организационни промени, без трансформационни процеси е неизбежен, но като следствие от нелинейността на историческото развитие на човечеството, възникващата система може да бъде повече или по-малко прогресивна в сравнение със старата структура, доколкото освен икономически растеж, развитието на икономическата система включва и промени в икономическата структура, в социалната сфера и в технологиите.

Трето, трансформационните икономически процеси водят до промени в почти всички компоненти на системата: начинът на координиране и поддържане на баланса между съставните елементи, отношенията на собственост, типът на възпроизводството и структурата на производството. Посоката и темповете на развитие на социално–икономическата система зависят от вътрешните и външните фактори, които влияят върху протичащите процеси на трансформация, както и от националните характеристики на дадена държава.

Четвърто, преходът от индустриална към постиндустриална икономическа система е наситен с процеси на социално-икономически трансформации, които коренно променят структурата на икономиката. Резултат от осмислянето на тези съществени промени, са създадените от икономистите редица оригинални концепции и теории, описващи спецификата на трансформационните процеси, оценявайки характеристиките на съответния етап на развитие на общественото производство.

Пето, резките етапи на нарастваща сложност на технологичната структура, определяни като „индустриални революции“ и предизвиканата от тях трансформация на общественото производство оказва въздействие върху всеки аспект на социално-икономическото развитие. В настоящия момент, индустриална трансформация се извършва в контекста на дългосрочни и структурни глобални промени. Бързо променящата се геополитическата и икономическата ситуация в света предизвиква нарастваща икономическа и социална поляризация, породена от цифровизацията и технологиите във всички аспекти на живота, както и изменението на климата и други екологични предизвикателства.

ГЛАВА II. МЕХАНИЗМИ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ НА ТРАНСФОРМАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ В ИКОНОМИКАТА

Акцентът **във втора глава** е върху изясняване взаимозависимостта между структурна трансформация и икономическия растеж на основата на съществуващи поставки в икономическата литература и характеризирание спецификата на приложимите показатели за оценка степента на структурна

трансформация на икономиката. На основата на изведените теоретични постановки е осъществен емпиричен анализ за оценка скоростта на структурна трансформация в България за периода 2000 – 2023 г.

Въпреки разнообразието от икономически теории и виждания относно причините, предизвикващи промяна в структурата и спецификата на протичащите процеси на трансформация в икономическите системи, остава неоспоримо виждането за взаимозависимост между секторните структури и съвкупна производителност. Основните фактори, които оказват влияние върху икономическия растеж чрез структурна трансформация, са: (1) **социалните потребности** в определен етап от икономическо развитие и (2) наличието на секторни различия в **доходната еластичност**, които постепенно изместват дяловете на индустрията в общото потребление по време на процеса на икономическо развитие. Едно от най-ранните и централни прозрения в литературата за икономическото развитие е, че ключовият фактор, определящ посоката и степента на структурна промяна е **скоростта**, с която се извършва структурната трансформация.

В настоящото изследване, за установяване степента и посоката на протичащите отраслови структурни трансформации в България за анализирания период е използван **размерът на произведения БВП**, като показател, отразяващ *скоростта на промяна в дела на секторната продукция* и **равнището на заетост по отрасли**, измерващ *скоростта на промяна в дела на секторните вложени ресурси*.

За определяне скоростта на структурна трансформация в България за периода 2000 – 2023 г. са приложени четири индекса на

структурна промяна в секторния състав между два момента във времето: *норма на абсолютните стойности (NAV)*, *модифициран индекс на Lilien (MLI)*, *интегрален коефициент на структурни различия на Гатев* и *интегрален индекс на В. Рябцев*.

Резултатите сочат, че:

Първо, стойностите на изчислените индекси на структурна промяна по отрасли (на база БВП) са индикация за относително ниски нива на протичащи процеси на трансформация на отрасловата структура на икономическа система на България за периода 2000-2023 г. (Вж. Таблица 1.).

Второ, изчислените индекси на структурна промяна посредством прилагането на нормата на абсолютните стойности (NAV) са показателни за протичащи трансформационни процеси общо и във всички отрасли на икономическата система на България. В същото време, за анализирания период отчетените стойности са близки до нула, което говори за липсата на съществена структурна промяна. Все пак редно е да отбележим, че стойностите на индекса извеждат три отрасли, при които протичат сравнително по-значими, в сравнение с останалите отрасли в системата, процеси на трансформация и това са: *отрасъл „Индустрия“ (0.1338)*, *следван от сектора на услугите (0.0940)* и *селското стопанство (0.0845)*.

Трето, сигнал за протичаща с относително бавни темпове структурна трансформация са стойностите на MLI по отрасли и общо за икономическата система. Отраслите, с относително по-бързи темпове на структурна промяна, съвпадат с тези, определени посредством (NAV), а именно: сектора на индустрия със стойност на индекса в размер на 0.2660, сектора на услугите (0.2527) и отрасъл „Селско, горско и рибно стопанство“ (0.1030).

Таблица 1.

**Индекси на отраслова структурна трансформация на
икономическата система на България на база БВП (2000 – 2023 г.)**

Отрасъл		Индекси на структурна трансформация			
		NAV	MLI	Гате в	Рябце в
A	Селско, горско и рибно стопанство	0.0845	0.1030	0.0974	0.0691
B-E	Индустрия (с изкл. на строителството)	0.1338	0.2660	0.0732	0.0366
F	Строителство	0.0670	0.0486	0.1365	0.0685
G-I	Търговия, транспорт, хотелиерство и ресторантьорство	0.0940	0.2527	0.0487	0.0243
J	Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	0.0582	0.0423	0.0850	0.0584
K	Финансови и застрахователни дейности	0.0778	0.0703	0.0731	0.0105
L	Операции с недвижими имоти	0.0726	0.0981	0.0513	0.0347
M_N	Професионални дейности и научни изследвания; административни и спомагателни дейности	0.0346	0.0358	0.0446	0.0330
O-Q	Държавно управление; образование; хуманно здравеопазване и социална работа	0.0857	0.1566	0.0490	0.0312
R-U	Култура, спорт и развлечения, ремонт на домакински вещи и други дейности	0.0202	0.0151	0.0519	0.0553
Общо за икономическата система		0.3642	0.4358	0.0648	0.0355

Четвърто, интегралният коефициент на структурни различия на Гатев (0.0648) потвърждава наличието на относително ниски процеси на трансформация в националната икономическа система. С по-високи стойности от тази са отрасли „Строителство“ (0.0976) и „Селско, горско и рибно стопанство“ (0.0974). Стойността на коефициентите в сектора на индустрията (0.0522) и на услугите (0.0347) налагат извода за наличието на много ниски нива на структурни различия.

Пето, прилагайки известната в икономическата литературата скала за оценка на значимостта на структурни различията по индекс на Рябцев (Akhmetshin, 2018), то в два от отраслите се наблюдава **идентичност на структурите:** „Търговия, транспорт, хотелиерство и ресторантьорство“ (0.0243) и „Финансови и застрахователни дейности“ (0.0105). В останалите отрасли от националната икономическа система, ниво на структурни различия е много ниско.

Изчислените индекси и коефициенти за оценка на отрасловата структурна трансформация на **базата на броя на заетите** в отраслите на националната икономическа система ни дават основание за следните разсъждения:

Първо, според стойността на NAV (0.0283), на MLI (0.4847), на интегралния коефициент на Гатев (0.0277) и интегралния индекс на В. Рябцев (0.0399), националната икономическа система е с много ниски нива на структурната отраслова трансформация (Вж. Таблица 2).

Второ, с най-значими процеси на отраслова трансформация, според стойностите индексите, изчислени с зависимостите на нормата на абсолютните стойности, отрасъл „Селско, горско и рибно стопанство“ (0.0696) е с по-високи стойности от средната за икономическата система, са отрасли: „Търговия, транспорт, хотелиерство и ресторантьорство“ (0.0432), „Строителство“ (0.0383) и „Индустрия“ (0.0348).

Трето, според стойностите на индексите, изчислени на основата на модифицирания индекс на Лилиен (MLI), относително бързи темпове на за структурна промяна се наблюдава в сектора на услугите (0.2696), на индустрията (0.2593) и на селското стопанство (0.2388).

Таблица 2.

Индекси на отраслова структурна трансформация на икономическата система на България на база заети (2000 – 2023 г.)

Отрасъл		Индекси на структурна трансформация			
		NAV	MLI	Гатев	Рябцев
A	Селско, горско и рибно стопанство	0.0696	0.2388	0.0260	0.0579
B-E	Индустрия (с изкл. на строителството)	0.0348	0.2598	0.0226	0.0112
F	Строителство	0.0383	0.0383	0.0888	0.0536
G-I	Търговия, транспорт, хотелиерство и ресторантьорство	0.0432	0.2696	0.0207	0.0136
J	Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	0.0132	0.0142	0.0319	0.1598
K	Финансови и застрахователни дейности	0.0065	0.0092	0.0128	0.2728
L	Операции с недвижими имоти	0.0034	0.0049	0.0210	0.7061
M_N	Професионални дейности и научни изследвания; административни и спомагателни дейности	0.0226	0.0460	0.0277	0.0208
O-Q	Държавно управление; образование; хуманно здравеопазване и социална работа	0.0378	0.1826	0.0206	0.0155
R-U	Култура, спорт и развлечения, ремонт на домакински вещи и други дейности	0.0129	0.0218	0.0417	0.0739
Общо за икономическата система		0.2823	0.4847	0.0277	0.0399

Четвърто, стойността на изчислените интегрални коефициенти на Гатев индикират за относително ниски темпове на структурна трансформация, както за цялата икономическа система, така и по отрасли.

Пето, по скалата на Рябцев, стойността на индекса на структурни различията (0.0399), отчитащ динамиката на заетите в националната икономическа система, определя нивото на структурна отраслова трансформация като много ниско. Наличието на противоположен тип структурата се наблюдава при сектора „Операции с недвижими имоти“ (0,7061), а значимо ниво – в отрасъл

„Финансови и застрахователни дейности“ (0.2728). Съществено ниво на структурни различия се наблюдава в отрасъл „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“ (0.1598). Според скалата на Рябцев, стойностите на интегралните индекси за сектора на селското стопанство, на индустрията и на услугите нивото на структурни различия е много ниско.

ГЛАВА III. МНОГОИЗМЕРНОСТ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА COVID-19 ВЪРХУ ПРОЦЕСИТЕ НА ИКОНОМИЧЕСКА ТРАНСФОРМАЦИЯ

Трета глава е посветена на изясняване на въпроса дали и доколко ограниченията, наложени от пандемията Covid-19 и предизвиканите от нея шокови въздействия са повлияли върху процесите на структурна и дигитална трансформация на националната икономическа система. Оценени са възможностите за приобщаващо и устойчиво възстановяване след Covid-19 и нивото на дигитална готовност на България за възприемане и включване на цифрова технология, както и капацитета за създаване на нови и иновативни възможности за нейното използване на макро- и микрониво.

Пандемичната криза катализира процеси на структурна трансформация в българската икономика, ускорявайки преход към дигитализация и автоматизация. Емпиричните данни потвърждават хипотезата за асиметрично въздействие върху различните сектори, което води до преразпределение на ресурси и промяна в относителната тежест на отделните отрасли. Наблюдава се

формиране на нови адаптивни механизми на микро- и макроикономическо ниво, които модифицират традиционните бизнес модели и създават предпоставки за повишена устойчивост при бъдещи шокове. Секторите с по-висока степен на дигитализация демонстрират по-голяма резилиентност, което потвърждава теоретичните предположения за ролята на технологичната готовност в кризисни условия.

Утвърждаваме разбирането, че дигиталната трансформация не е просто повишаване на ефективността на процесите, а *създаване на нови възможности, изграждане на нови бизнес процеси и въвеждане на нови методи*, които позволяват на организациите, на от една страна, да се адаптират към нов етап на икономическо развитие, а от друга страна, да повишат нивото на конкурентоспособност в един „дигитализиращ се“ свят. Ускорявайки дигиталната трансформация, пандемията **създаде среда**, която ще продължи да **насърчава иновациите и технологичното обновление** на всички нива.

Информацията за нивото на цифровизация на една страна е от съществено значение за вземащите решения както в публичните, така и в частните организации. Наличието на тава информация позволява да се открият секторите, към които трябва да се насочат инвестициите, както и да се „измери“ ефектът от тези инвестиции.

За оценка степента на дигитална (цифрова) готовност на България за възприемане и включване на цифрова технология, както и капацитета за създаване на нови и иновативни възможности за нейното използване на макро- и микрониво са приложени данните за два индекса: *Индекс за цифрова икономика и общество* (DESI) и *индекс за цифрова готовност на Cisco* (CISCO). В извадката са включени страните-членки на ЕС от Източна Европа: България,

Чехия, Естония, Хърватия, Унгария, Литва, Латвия, Полша, Румъния, Словения и Словакия.

На базата на отчетените стойности на Индекс за цифрова икономика и общество (DESI) за 2024г., основните изводи по някои от основните показатели за България са:

Първо, по първия показател на *DESI* – **Умения за ползване на интернет**, България е с най-ниската стойност от 79.8% на лицата, ползващи интернет. В същото време, страната ни отбелязва значителен напредък от 6,7% в сравнение със стойностите на индикатора от 31.2% за 2023 г. на броя на лицата с *поне основни цифрови умения*. Относителният дял на лицата, притежаващи *над начални цифрови компетентности* в България е 8.97% – стойност, три пъти по-ниска от средната за ЕС (27.32%) и четири пъти от стойностите на индикатора за Чехия (35.5%).

Второ, В България, процентът на домакинствата, обхванати от *фиксирана мрежа с много голям капацитет (VHCN)* е 88.61% или с 9.8% по-висок от средния за ЕС (78.81%).

Трето, стойностите на индекса по показателя „**Дигитализация на публичните услуги**“ сочат, че при стойност на индикатора за Естония от 94.7%, относителният дял на лицата, *ползвали онлайн публични услуги* в България е 2.67 пъти по-малък от този на Естония и с 39.6% по-нисък от средната стойност за ЕС (75.0%). Стойността на индикатора, оценяващ нивото на *предоставяне на публични услуги за гражданите*, през 2024 г. средната стойност за ЕС отбелязва ръст, в сравнение с 2023 г., от 3.1%. (European Commission, 2024). За България, при стойност за 2023 г. от 59.7%, този ръст е в размер на 13.4%. Въпреки това, относителният дял на предоставяните публични

услуги за гражданите в България е по-нисък от средните стойности за ЕС с 12%.

В рамките на извадката, включваща страните – членки на ЕС от Източна Европа, стойностите **на общия индекс за готовност на Cisco** за 2024 г. от 1.57 отреждат водещо място на Естония, поствайки я сред водещите 20 държави с ускоряващи темпове на внедряване на изкуствен интелект. Останалите страни – членки, включени в извадката, са сред 47-те държави (33% от респондентите), категоризирани като „преследвачи“.

Оценката за дигиталната готовност на България, според **общия индекс за готовност на Cisco** за 2024 г., позволява следните изводи:

Първо, със стойност на индекса от 0.27 пункта, България заема последно място в извадката, след Унгария (0.36) и Румъния (0.35).

Второ, оценката по показателя „**Основни потребности**“, отрежда водещо място в анализираната група страни – членки на Словения (0.86), следвана от Чехия (0.79) и Естония (0.79). С относително с най-ниски стойности по този показател са Литва (0.63), Латвия (0.62) и България с 0.61 пункта.

Трето, по показателя „**Бизнес и държавни инвестиции**“, Естония отново е с най-висока стойност от 0.57 пункта, следвана от Полша (0.53) и Словения (0.44) (Вж. Фиг. 14.). Две от държавите в извадката са с отрицателни стойности: България (-0.4) и Румъния (-0.7).

Четвърто, според стойностите на показателя, оценяващ нивото на ограниченията пред фирмите за развитие на бизнес – „**Лесно правене на бизнес**“, Румъния и България отново са с отрицателни стойности, съответно от -0.52 и -0.69 пункта.

Пето, по показателя, оценяващ нивото на ограниченията пред фирмите за развитие на бизнес – **„Лесно правене на бизнес“**, на първо място логично поставя Естония, със стойност от 1.25 пункта. Близки до тези стойности са и Литва (1.19) и Чехия (1.05). Румъния и България отново са с отрицателни стойности, съответно от -52 и -0.69 пункта.

Шесто, оценката за България по показателя **„Човешки капитал“** я поставя на последно място в групата, със стойност на индекса от 0.32, който е 4.37 пъти по-малка от тази на Естония (1.39).

Седмо, сред анализираната извадка от страните – членки на ЕС, България заема водещо място по показателя **„Технологична инфраструктура“** с оценка от 1.78 пункта.

Литературни източници:

1. CISCO. (2024). *CISCO*. (D. R. Index, Producer) Retrieved from <https://www.cisco.com/c/en/us/about/csr/research-resources/digital-readiness.html>
2. European Commission. (2024). *DESI dashboard for the Digital Decade (2023 onwards)*. Digital Decade DESI visualisation tool. Retrieved from <https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/charts>
3. European Commission. (2024). *Digital Decade Report on the state of the Digital Decade 2024*. Shaping Europe's digital future. Retrieved from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/2024-state-digital-decade-package>
4. Eurostat. (2023). *Direct investment in the reporting economy (flows) - annual data, % of GDP [TIPSBP90]*. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/BOP_GDP6_Q/default/table?lang=en

III. Насоки за бъдещи изследвания по темата на дисертацията

Актуалността на настоящото научно изследване, предопределя необходимостта от задълбочаване научните изследванията в следните посоки:

1. За изясняване на причините и факторите, оказващи въздействие върху икономическата промяна, различията в доходите и промените в отрасловата структура е необходимо задълбочен анализ на протичащите процеси на промяна в икономическата структура за извеждане възможностите за повишаване съвкупния икономически растеж и установяване на повече разнообразни и сложни производствени дейности в България, които да бъдат поставени в центъра на анализа.

2. Измерване ефектите на пандемията при наличието на секторни различия в икономиките на България и ЕС, включващо: идентифициране на най-уязвимите отрасли; оценка на ефективността на приложените мерки за подкрепа, както и извеждане на изводи за повишаване на устойчивостта на икономиката.

IV. Справка за научните и научно-приложни приноси в дисертационния труд

1. Изяснена е същността и съдържанието на понятието „трансформация на икономическата система“ и да се да се изведат основните фактори, обуславящи спецификата на процесите на трансформация в различните икономически системи.

2. Идентифицирани са основните движещи сили и причините за „преобразуване“ на социално–икономическите системи, да се синтезират различните концепции и теории на икономистите за анализа на процесите на икономическа трансформация и да се оцени въздействието на индустриалните революции върху трансформацията на икономически системи.

3. Синтезирани са икономически концепции и теории относно спецификата на протичащите процеси на икономическа трансформация, оценено е въздействието на индустриалните революции върху трансформацията на икономически системи и са характеризирани основните механизми за оптимизиране на трансформационните процеси, на основата на зависимостта между структурната трансформация и икономическия растеж.

4. Структурирани са основните показатели за оценка степента на структурна трансформация на икономиката и на тази основа е осъществен емпиричен анализ на динамиката на секторната (отраслова) структурна трансформация в България за периода 2000 – 2023 г.

5. Изведена е многоизмерността на въздействие на пандемията Covid-19 върху процесите на икономическа трансформация в България и е оценена степента на готовност на страната за осъществяване на дигитална трансформация на икономиката.

V. Списък с публикациите на докторанта

Милев, Горян. Шокови въздействия на пандемията върху отрасли на икономиката в България и ЕС – емпирични свидетелства. Международна научна конференция на тема „Проблеми и предизвикателства пред икономическите наука и образование през XXI век”. СУБ., 27.11.2024 г. , стр. 131-140.

Милев, Горян. Динамика на отрасловата структурна трансформация в България. Годишен алманах "Научни изследвания на докторанти"., Брой XVI - 2023 г., Книга 19 - Студии и статии

<https://almanahnid.uni-svishtov.bg/title.asp?title=3052>

Милев, Горян. Трансформация на икономическите системи: предпоставки, закономерности, концепции. Годишен алманах "Научни изследвания на докторанти"., Брой XV - 2022 г., Книга 18 - Студии и статии

<https://almanahnid.uni-svishtov.bg/title.asp?title=2935>

**VI. Справка за съответствие с националните изисквания
по Правилника за приложение на Закона за развитие на
академичния състав в Република България**

Национално изискване в брой точки: 30

Брой статии, индексирани в НАЦИД: 3 бр.

Брой точки от статии, индексирани в НАЦИД: 30,00

Общ сбор точки: 30,00

VII. Декларация за оригиналност на дисертационния труд

Вариантът на дисертационен труд в обем от 150 стр. под заглавие: „Трансформации на икономиката в условията на COVID-19 – финансова оценка и секторни анализи“ е автентичен и представлява собствена научна продукция на автора. В него са използвани авторски идеи, текстове и визуализация чрез графики, схеми, таблици и формули, като са спазени всички изисквания на Закона за авторското и сродните му права чрез надлежно цитиране и позоваване на чужда авторска мисъл, както и данни, включително:

1. Постигнатите в дисертационния труд резултати и изведени приноси са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участия.

2. Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др. съответства на обективната истина.

3. Научните резултати, които са получени, описани и/или публикувани от други автори, са надлежно и подробно цитирани в библиографията.

Дата....

.....

(Докт. Горян Милев)